

THE EMERGENCE OF EARLY CHAMBER PERFORMANCE

Suleymanova Ugilxon Abdurazzoq qizi

Andijan sample status Ensemble 1 category Artist status

ANNOTATION

The first information about music and theories about its appearance. It is known that the word "Music" entered US mainly through ancient books, in particular Greek treatises translated into Arabic. The music (as is the Greek pronunciation) is Artistic, the are the fairies of inspiration – the Hunar of Muses. And the muses are the name of the Daughters of mabud - Zeus. For this reason, music is among the sacred graces created by them and is intended to provide a person with spiritual and spiritual nourishment.

Bilamizki o'zbek mumtoz musiqasi o'zining boy tarixiga ega. Undagi xonandalik va sozandalik ijro amaliyoti zabardast ustozlarning katta mehnatlari orqali yanada sayqal topgan. O'zbek mumtoz musiqasi ustoz shogird an'anasi orqali og'izdan-og'izga ko'chib, bizgacha yetib kelgan.

Albatta mumtoz musiqiy merosimiz bizgacha turli qarama- qarshiliklarga uchragan. Bunga esa o'sha davrning turmush tarzi va siyosati sabab bo'lgan bo'lsa ajab emas. Maqom san'atiga oid tarixiy manbaalar: mumtoz musiqa risolalari, turli maqomot maktabi vakillari ijro etgan na'munalarining audio tasmlari, ularning suxbatlari etiboridan chetda qolgan nota yozuvlari va eski tanbur chizig'i matnlarining o'qilishi, taniqli xofizlar qo'llagan dastak (sheriylar daftar) kabi talay ma'lumotlarni tashkil qiladi.

Bu manbaalar orqali an'anaviy xonandalikdagi ijro uslublari, ijro etish ko'nikmalari, o'z ijro yo'liga ega yetuk ustoz xofizlarning ijro yo'lini egallash uchun, bu manbaalarning o'rni katta.

Biz so'z yuritadigan mavzuimiz ham aynan shu an'anaviy xonandalik xususiyatlari, ijro uslublari o'z ichiga oladi.

Ilk ijrochilik tarixi haqida so'z borganda avvalo uning paydo bo'lish ildizlari iptidoiy jamoa tuzumi davriga borib taqaladi.

Musiqiy ijodiyotning ilk ko'rishlari ham iptidoiy jamoa davrida asosan ovchilik, temirchilik bilan kun kechirgan odamlarning mehnat va marosimlari jarayonida yuzaga kelgan.

Ommaviy o'yinlarning urg'u zarbalari, jodu-afsun ohang iboralari, hayvonlar ovozigacha taqlid sadolari, signal (darak beruvchi) qichqiriq-baqiriqlardan asta-sekin aynan musiqa xususiyatlariga ega bo'lgan ifodaviy vositalari qaror topadi. Ular asosan odam tanasi (oyoq-qo'l) harakatlarini aks ettiruvchi ritmik tuzilmalar, usullar, shuningdek odam ovozi nutq intonatsiyasi tasirchanligiga asoslangan ohang iboralari tarzida rivoj topadi. Shu bilan birga tosh, suyak, yog'och, chig'anoq, shox kabi tabiiy vositalar ilk musiqa cholg'ulari, ya'ni "musiqa qurollari" sifatida qo'llanila boshlaydi.

Bulardan hozirgacha saqlanib qolgan turlari: shiqqildoq, zuvilcha kabi idiofonlar, puflama (xushtak, burg'u, sibizg'a) urma (qayroq dovul va xokazolar) cholg'ularini ko'rsatish mumkin.

Dehqonchilik hamda chorvachilikka o'tish davridan oldin muayyan tartib hamda aniq balandlikka ega bo'lmagan **tovush** nisbatlari asosida tovushqator, parda tuzilmalari o'lchov va vazinning ilk shakillari yuzaga keladi. Mazkur jarayonda oddiy xususan (mavsum marosim) qo'shiqlari muayyan mavzuli cholg'u kuylari qaror topadi.

Shunday qilib asrlar osha insonlar ongi, nutqi rivojlanib, ohanglar, yoqimli va yoqimsiz tovushlarni ajrata boshlashgan va ijrochilikning ilk na'munalari paydo bo'lgan. Endi bosh mavzuimizga qaytadigan bo'lsak, an'anaviy xonandalik ijrochiligi qadim zamonlarda shox saroylarida rivojlangan (ijro etilgan).

Maqom san'atining iptidosi masalasiga keladigan bo'lsak, zamon va makon nuqtainazardan uning tarixini sarhisob etadigan nuqtani topishning o'zi amri mahol. Mumtoz musiqaning o'q ildizlari juda qadimiy zamonlarga borib taqaladi.

Xorazim, Samarqand, va Buxoro shaxarlari atroflaridan topilgan arxeologik yodgorliklar orasida cholg'u-asboblarning, soz chalish va uni eshitish lavhalarini ko'plab uchraydi.

Masalan; Samarqandga yaqin joyda topilgan nayning tarixi besh ming yil deb belgilanadi. “Afrosiyob udi”ning yoshi ikki ming yildan ziyodir.

Qadimiy Xorazim yerlaridan topilgan Arfa(kanora), ikki torlik dutorsimon asboblari hamda boshqa cholg’u asboblari Ikki yarim ming yil oldin yaratilganligi aniqlangan .

Eng muhimi soha mutaxassislarining yakdillik bilan qayd etishicha bu asboblarning aksaryati uzoq taraqqiyot yo’lini bosib o’tgan mukammal va mumtoz cholg’ulardir. Ular mohiyatan aynan klassik toifadagi musiqa an’analarini bilan bog’liq ekanligi shubxasiz. Ammo, ular ham bevosita maqom sanati shakillanishining ilk nuqtasini aniq dalillar bilan ko’rsata olmaydi.

Xofiz, sozanda va bastakorlarning ijodiy izlanishlari, ularning maxorati va ilhomi tufayli maqom badiiy g’oyadan yuksak darajali, noyob va eng muxumi, jonli san’at voqeligiga aylandi. Qadimiy maqom san’ati azaldan ijrochilik madaniyatining oily ko’rinishi hamda uning ko’p asrlik an’alarining maxsuli hisoblanadi.

Xorazim vohasi ovozlari mellizimi haqida esa soatlab gapirishimiz mumkin. Bu yerdagi turli maktab vakillari Bu cho’qqini zabt etish sozandaning o’z ijro asbobiga moslashuvidan boshlanadi.

Ma’lumki sharqda ovoz barcha cholg’u asboblarning iptidosi deb qaralgan. Musiqiy cholg’uning mukammal va nafisligidagi bosh me’zon insonning ovoz tabiatiga hamohangligidir.

Qo’l bilan yasalgan cholg’u asbobiga nisbatan inson ovozi mohiyatan birlamchi hamda mo’tabar hisoblangan. Qadimda marosim qo’shiqlari va muqaddas kitoblar qiroatning sirli qudratiga bo’lgan e’tiqod aynan shu ovoz ta’siri tufayli yuzaga kelgan.

Tuyg’ularni jumbushka keltiruvchi ovoz ohangi orqali avesto zabur oyatlari (Dovud nag’malari) inson qalbiga yetkazilgan. Nafis va go’zal ovoz ohanglarini qadrlash islom diniga xosdir. Muqaddas kitob-Qur’oni karimda Payg’ambarimiz

Muhammad (S.A.V) ga ham ilohiy ovoz vahiy orqali nozil qilingan. “Qur’onni go’zal va yoqimli ovozda qiroat qilinglar “ degan sahii hadis ham bor.

Musulmon dunyosida musiqa deb birinchi navbatda sohaga oid ilm (ilmi musiqiy), qolaversa bazm va ziyofatlarda xuzur-xalovat, dunyoviy zavq bag’ishlashga mo’ljallangan, hamda cholg’u asboblarida ijro etiluvchi kuy, ohang va shodlik bazmitarab (mutriblik shodlik sozandalarining hunari) qo’shiqlari tushunilgan. Biroq qur’on tilovati, xonaqodagi qiroat bilan o’qish va diniy marosimlardagi aytimlar esa musiqa xisoblanmagan. Bularning barchasiga Xudo tomonidan berilgan muqaddas ne’mat- ovoz (ovoz san’ati) deb qaralgan.

Yuqorida takidlanganidek, Islomiy mafkurada kuy va ohang maxraji (talaffuz etilishi kelib chiqishi, ijrosi, manbayi” ga emas, balki borib yetadigan joyi (eshitilishi) ga qarab samo’ deb yuritiladi. Samo’ nong o’ziga esa – hush mavzun (muvofiq, mutanosib, go’zal) ovoz deb ta’rif beriladi.

Inson ruxiyatiga beixtiyor ta’sir ko’rsatishga qodir bo’lgan xushmavzun tovush foyda ham, ziyon ham keltirishi mumkinligi uchun e’tiqodini oshiruvchi va ayni chog’da inson qalbiga yanglish va shubxa soluvchi narsa sifatida ko’rilgan. Shu sababli ma’lum vaqt va sharoit chegarasida, ya’ni bayramlar, to’ylar, tantanali voqealarda hamda hursandchiliklar, bazim- ziyofatlardagina undan foydalaninsh mumkin bo’lgan.

Zamon (vaqt), makon (o’rin) va ixvon(davra) ga qarab samo’ning vojib (savob), muboh (ixtiyoriy) va xarom (man etilgan) ekanligi belgilanadi .

Ma’lumki bizda ovoz san’atiga nisbatan **xofiz** so’zi ikki ma’noda qo’llaniladi. Birinchisi, Qur’onni yoddan biluvchi va uni xotirada saqlovchi sohib, ikkinchisa biroz kengroq ma’nodagi umuman ovoz san’atiga daxildor kishi yoki oddiy qilib aytganda aytuvchi (ashulachi). Qur’on xofizi va dunyoviy ashulachi ovoz san’atining turli tomoni, ikki kasbi. O’tmishda diniy va dunyoviy ovoz san’atlarining taniqli vakillari xisoblanmish Abdulqodir Marog’iy, Darvish Ali va

boshqalar o'z faoliyatida xofizlik va ashullachilik xunarlarini mushtarak ravishda mujassamlashtirganlar.

Islom odobi sharoitida shirali, go'zal ovozni qadirlash zaminida nafosatli ashulachilik madaniyati vujudga kelgan. Shunga ko'ra jarangli va baland tessiturali erkak tenor ovozi eng yuksak ne'mat hisoblangan. Tabiiy ovoz imkoniyatlaridan unumli foydalanish uchun tegishli bilim va malakalardan xabardor bo'lish taqozo etilgan. "Ustoz-shogird" maktabida ovoz tarbiyasiga juda katta ahamiyat berilgan. Umidli o'smirlar doim mazkur san'at sirlarini tajribali ustozlardan o'rganish va o'z maxoratini muntazam oshirib borishga intilganlar.

Hozirda ham yosh avlod vakillar O'zbek mumtoz musiqasi bo'lmish "Maqom" san'atini yetuk ustozlardan og'zaki an-analarga muvofiq va albatta no'ta yozuvlaridan -foydalangan xolda o'rganib kelishmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurauf Fitrat "O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi" (Toshkent-Samarqand 1927).
2. Ravshan Yunusov "O'zbek xalq musiqasi ijodi" (Toshkent 2006).
3. Shavkat Matyoqubov "An'anaviy ijrochilik uslubi" (Toshkent).